УЛУ ШӘҺРИЈАРЫН ИЛДӨНҮМҮ МҮНАСИБӘТИЛӘ

Ашыг дејәр бир назлы јар вармыш, Ешгиндән од тутуб јанар вармыш. Бир назлы, сөзлү «Шәһријар» вармыш...

Сејид Мәһәммәд нүсәјн Бәјчат Тәбризи (Шәһријар) һәмчү Мир Исмаїл Хошкинабинин олудур. О, 1285 Шәмс һичрәдә Тәбриздә анадан олмуш ва бир аз сонра Тәбриздә баш верән сијаси ва ичтимаи һадисәләрдә алагадар аиләсилә ата-бабә јурду олан Хошкинабә көчүб, ушаглыг дөврүнү көзәл ва бәрәкәтли «Һејдәрбаба» дағынын сәфалы өтәкләринә кечирмишдир. Доғма ата-бабә јурду, өлүсү ва сәјранкәси олан «Һејдәрбаба»нын онун көлөкә јерләрдә јашајмасы үчүн илһам мәнбәји олмушдур.

Шәһријар ағрынын көзәл чәгәрлары бу әзәмәтли дағын өтәкләринә кечирмишдир. Бу дағ Азәрбајчанын Әббас мәһәлинин шимал-гәрб тәрәфинә мәшһур Гарачамандан дүз алты километр узағда јерләшир. Дағын өтрафында јашыл јајлаглар, күлүнчәкли тарлалар, сулу, сәфалы бағчалар ва Кулпчә, Нарынабад, Бешкәнд, Дашатан, (Гәра-бабә), Зилучa, Күлпән, Гејиштушәт, Шәнкәрә ва Хошкинаб кәндләри јерләшир.

Бунлардан Хошкинабын ва Гејиштушанын чох гәдим бир тарихи вардыр. Сонрадан бејүк Шәһријарын әдәбі илә бу јер јахын кәндин шәһрәти даһа да артмыш ва «Һејдәрбаба» дағы јахын әдәбиїјәтә говушмушдур.

Биз вахтилә Шәһријарын фарсча јаздығы әсәрләринин үзәринә кечмиш тәдгигат апарыб, онун дигәтәтмәјә чалб едән бир сүрә фарсы ше'ләринин ва ана дилимизә — түрк дилинә тәрҹүмә етмишик. Бунлар әсәрләр китаб шәклиндә 1963-чү илдә Бакыда нәшр едилиб. «Мәһәммәд Һүсејн Шәһријар» монографијасыны јазмыш, сонра да шаирин «Һејдәрбабанамә», профессор Һәмид Мәһмәдзадә илә бирликдә исә әдәбин ана дилиндәки ше'ләр топлусуну «Аман ағрылары» ады илә 1981-чи илдә јенә Бакыда нәшр етдирмишик.

Ирана гајытдығдан сонра да (1358 ш. һ.) Шәһријар бәрәсиндә бир нечә әсәр ва мәгаләләримиз (фарс ва түрк дилләриндә) чап олунуб. Харичдә инан Шәһријары даһа јахшы танытдырмаг мәгсәдилә 20-дән чох мәгаләјазмышыг ва дүнјә мигјасында шөрһүнәсләр симпозиумларында мә'рузә едиб Шәһријарын јарадычылыг гүдрәт ва әзәмәтини нүмајиш етдирмишик.

Јахшымча, шаирин Тәһранын «Мәһр» хәстәханасына дүшмәси мүхтәлиф рәнгдә шәхсијјәтләринин шаирин әјәдтинә чалмасы ва шәһриәр ајынын 27-дә, шәнбә күнү сүбһнасы вәфат етмәси, мәрһумун чәназәсинин тәјјарә илә Тәбризә кәндәрилмәси һаггында гыса мә'луматмызы охуучулар үчүн мараглы олар.

1367-чи ил Мордад ајынын әввәлләриндә үстәдин оғлу Һади Тәбриздән зәнк вуруб јахын күнләрдә үстәдин мүалијә үчүн Тәһранын «Мәһр» хәстәханасына көлөчәјини хәбәр верди. Мән хәстәханә өдиб онун вәзијјәтини өјрәнмәк истәдим. Хәстәхананын мүдири ағајн Сәфәв Шәббаһи ва ағајн доктор Ибади илә көрүшдүм. Онлар бу һагда дөвләт тәрәфиндән лазымы көстәриш алыб, мәһтәрәм хәстәни гәбул етмәјә һазыр олдуғларыны сөјләдиләр.

Нәһајат, Мордад ајынын 9-да Шәһријар Тәбриздән Тәһрана «Мәһр» хәстәханасына көчүрүлү. 513-чү отаға јерләшдирилди. Мүаијнләр ва мүалијә башланды. Үстәдин сағламлығы үчүн һәртәрәфли тиббі мүаијнләр ва дәгиг мүалијләр башланды. Мәшһур гочаман үрәк мүтәхәссиси олан доктор Набил үстәдин мүалијә һеккини тә'јин олунду. Бир чох мүтәхәссисләрлә бирләә мүалијә апарылды. Үстәдә шифа вермәк ва онун сағламлығыны гајтармаг бүтүн хәстәхана нәчәләринин әсас истәк ва арзуләри иди. Лакин бир тәрәфдән үстәдин јашының чохлуғу, дикәр тәрәфдән узун сүрән чијәр хәстәлији ва сәмрә шаирин сағламлығына инкан вермирди. Ағајн доктор Набилин сөјләдијинә көрә шаирин үрәјинин сағ тәрәфи фәалијјәтдән дүшмүш, бу исә ган чатмамазлығына сәбәб олмушду. Дөрдүнчү хусуси мүаијнә отағына кәтирилмишдиләр. Анчаг тәәссүфләр олсун ки, бүтүн көрүлмүш мүалијә ва тәдбирләр нәтичә вермәмиш, шәнбә күнү ШәһриәриН 27-си саат 7.30 дәгигә өдә шаирин нечә ва нәләрә бәр үрәји өбәди олараг дајанмыш ва руһу ерш-әлә пәрваз етмишдир.

Јухарыда гејд етдим ки, биз тәрәфиндән һәр күнүмүзү хәстәханә өдиб, ики саатдан чох үстәдин јухусунда олур, ону машгул едиб өјәндирирдик. Бә'зән үстәдин көстәриши илә һафизән, Низәмиддин, Сә'дидин ва башгаларындан ше'рләр охујурдуг. Бә'зән да ону газәлләриндән, јә да ки, «Һејдәрбаба»јә салмыш мәнзумәсиндән бәндләр тәлгин едиб шаири өјәндирирдик. Бир күн о, мәндән Шимали Азәрбајчан шаирләриндән ше'рләр охумамы рица етди. Мән Сталин гурбанларындан олан мәрһум Өһмәд Чәвидин мәшһур «Кәј көл» ше'ринә охумаға башладым.

Ше'р шаирин һәјәчана кәтирди. Өһмәд Чәвидин өлүм әһвалатыны сорушду. Мән јығчам шәкилдә онун чәллад Сталинин әмри илә өлдурүлмәсинә дәлаләт едә о, ағлады. Мән вәзијјәтини дәјишдирмәк үчүн мүасир Шимали Азәрбајчанын газәл усталары Өлмәгә Вәһидин Шәһријара һәср етдији газәлини охудум.

Өфсуслар олсун ки, шәрант ва өлүм ики бөјүк шаирин көрүшмәсинә имкан вермәди. Газәл Шәһриәрин чох хошуна кәлди, она дәрин тә'сир бағышлады. О, Вәһидә рәһмәт охуду. Сонра Сәмәд Вургундан бир ше'р охумағымы хаһиш етди. Тәсадүфән Вургунун ашағыдакы ше'ри хатирә дүшүр:

Күнүш гуруб әдир, сөнүр кәнат,
Өзәндән бәлидир вәфасыз һәјат.
Сәвәнлик, инсанын өмрү көдәкдир,
Өмүр бир гуш кими учачаг елдә,
Бизә де бәло бир күн көлөчәкдир,
Дүнја бу һөкмү вериб өзәлдә.

Бу ше'р устәды тамамилә мүтәәсир өлди, тәкрар охумағымы истәди, мән охудуға ағлады ва деди:

—Әртәр мән дирилмәрәм ва тәзәлилә кетмәлијәм. Сејид Рәзә ва Фазилә јаз мәнә тапшырмышам, сәнә да тапшырырам. Мән өлендән сонра өкәр Тәһранда бәдәнимә өлдум, онда мәни һәзрәт Шаһабдүләзимдә бәдәнимә, өкәр Азәрбајчана апарласы олдум, чох истәрдим ки, чәнәзәм дүнјалар гәдәр сәдәјим Һејдәрбаба дағынын өтәјинә торпаға тапшырылсын. Анчаг Тәбризә бәдәнимә апарылсы олсам, онда Сәрәб шаирләр мәзбәрәсиндә бәдәнимә.

Јекшәнбә күнү ШәһриәриН 28-дә сәһәр саат 9 радәләриндә Шәһриәрин чәназәси Мәһр хәстәханасындан галдырылды. Мүшаијәтчи издиһам Мәһрабәд тәјјарә мејданына тәрәф јола дүшдү. Дөвләт, һөкумәт нүмајәндәләри тәрәфиндән тәнтәнәли бир тәшәррүф апарылды. Иҹырмы нәфәрдән чох әзиз, әкинә ва дикәр һөкумәт башчылары јолаәлма мәрасиминдә иштирак едирдиләр. Чәназә тәјјарә галдырылмаздан габаг ағајн Мусәви Кәрмәруди мәрһумун јарадычылығы барәдә јығчам данышды ва дөвләт тәрәфиндән шаирин гоҺумгардашына тәслијјәт сөјләди. Расми мәрасим гуртардығдан сонра, бир нечә нәфәр да шаир һаггында гыса хатирә сөзү дедиләр. Нәһајәт, саат 12 радәләриндә тәјјарә көјә галхды. Мән, ағајн Хошкинабә ва ағајн Фазил чәназәни мүшајиәт едирдик.

Кәдәрли Тәбриз әзиз баласына, шаири өбәди олараг ағушуна басды. Демәк олар ки, бүтүн Тәбриз әһли кәдәр ичиндә мисли көрүнмәмиш бир издиһамла бу матәм мәрасиминдә иштирак етди. Дәфн мәдәсини шәһримизин 29-у күнү олдуғуна көрә табут «Сәрдәкәјә» кәндәрилди.

Һәмин күн, ја'нн јекшәнбә күнү ШәһриәриН 28-дә ахшам саат 8-дә Тәбризин шәһид Мәдәни әдәбиәт талаларында шаирин хатирәсинә өдәдкәшдирән јас мәрасими ва ше'р кечәси кечирилди. Өлкәнин һәр јеріндән өзләрини тәләсик Тәбризә јетирмиш бир чох шаирләр, әлимләр, шаирин пәрәстишкарлары, достлары, гоҺумгардашлары ва гоҺумлар бу мәрасимдә иштирак етдиләр. Мүасир шәргин бөјүк ариф ва шаири устәд Шәһриәр һаггында дәрин һүзн ва кәдәрлә сөзләр сөјләдиләр. Онун мисилсиз јарадычылығы барәдә мүлаһизәләр јүрүтдүләр. Башланғычда Азәрбајчан останлары ШәһриәриН тә Азәрбајчан ва Ираныны әһатә едән, бүтүн Шәргин нәфтхәрә олдуғунда данышылды. Сонра Әли Нәзми ШәһриәриН һәјат ва јарадычылығы барәдә јығчам ва долғун мә'лумат верди, Мусәви Кәрмәруди, һәмид Сәбзәвари, Һүсејн Сәфа, Лаһути ва мән бу ағыр итки ва матәмә һәср етдијимиз шә'ләримизи охудуг. Ахырда мәрһумун гардашы ағајн мүһәндис Рза Хошкинабә өзү ва аиләси адындан һамыја тәшәккүрүнү билдирди. Хатирә кечәси сона чатды.

Дүшәнбә күнү ШәһриәриН 29-да сәһәр саат 7-дә мисли көрүнмәмиш издиһамла Тәбризин Имам Хомејни адына мәсәләсинә ахышды. Шәһәрин имам чүмәси Ајәтүллә Мәлекүти мәрһумун мејит нәмазыны гылдылар. Табут галдырылды. Бир милјондан артыг инсан чиназәнин ардынча Сәрхаба тәрәф јола дүшдү. Мәсәлләдән Сәрхаба гәдәр чәназә гәдирбилән Тәбриз халғынын чијнләриндә апарылды. Хијабанларда инсан әлиндән јер јох иди, нечә дәјәрләр, нә јер атсајдын, јерә дүшмәзди. Шаирин азиз дөстләри Сәрхабын шаирләр мәзбәрәсиндә Гәтран Тәбризи, Фәләки Ширвани, Хаганн Ширвани, Әсәди Туси, Нүмәм Тәбризи, Әнвәри, Шәмсәддин, Шаһпур Фәрзәнде Мәһәммәд (Сәбзәва) Нишапур, Зәһир Фәрјаби, Мүчирәддин Бәләгани, Әмир Туси, Шәкиби Тәбризи, Мәнн Шәрәзи ва башгалары илә бир сырада торпаға тапшырылды.

Гулам Һүсејн БЕГДЕЛИ.
Тәбриз.

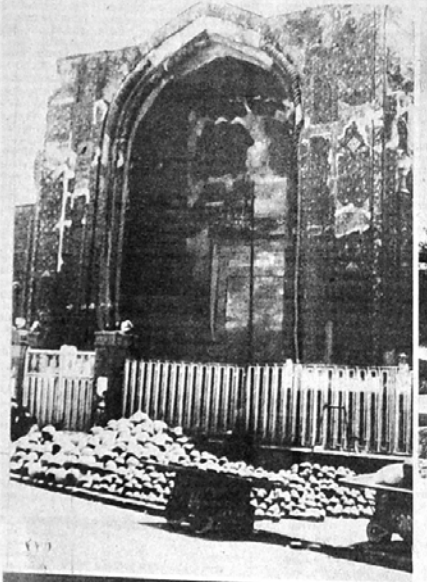

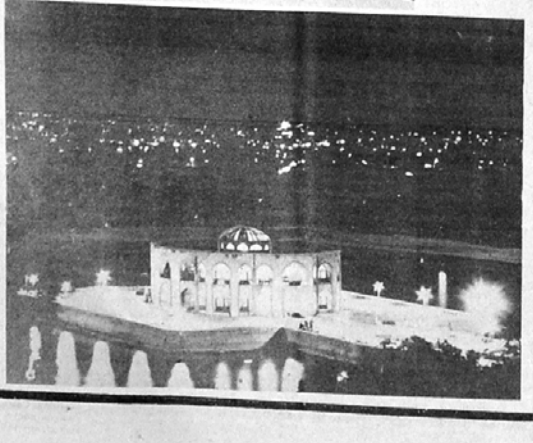

Устәд Шәһриәр.

Устәд Шәһриәрын өлјазмасы.

Тәбриз. Көј мәсчиди. Ел көлү. Тәбриз.

Сәвәлан

Сәвәланда бирничи понаһкаһ.

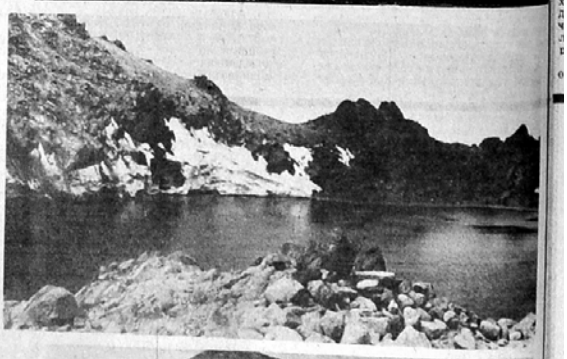

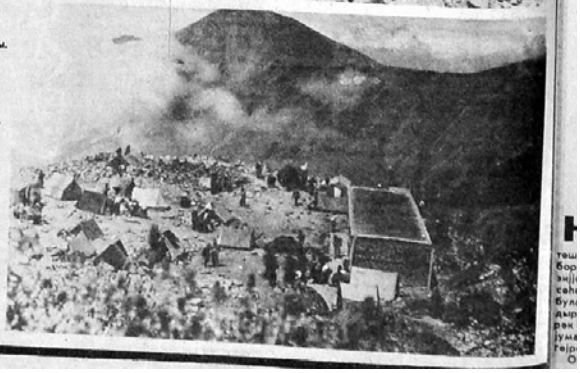

ТӘБРИЗ КҮНЛӘРИ

НӘРИМАН ҺӘСӘНЗАДӘ

САЛАМ, АЗӘРБАЈЧАН!

Гәрби Азәрбајчан, гәрбинә гурбан!
Шәрги Азәрбајчан, шәргинә гурбан!
Мәләлинә гурбан, дәрдинә гурбан.
Шимала, Чәнубә үз тутуб кетсән,
јенә бир милләтдән, јенә бир вәтән.
Әлләрә ағрымды, дәнләрә өјрәт,
нә гәдәр јахшыдыр, нә гәдәр өјрәт

Аналара гурбан— оғул доғуллар,
оғуллара гурбан — шәһид олуллар.
Гәтил! Сөнмәјәчәк јанан очаглар,
көлөчәк бу күнү сөлачат јада.
Јер алтда шәһидләр данышачаглар,
јер үстә шәһидләр сүсдурулса да.

Бизә заман-заман гәм-губар әвриб,
мәдәни милләтләр нитг өлмәсин.
Өлләрә гырмызы бајраглар әвриб, —
өјинмәзә гара көјиндирмәсин.

Бир һәјкәл көрдүм мән мәгрур дурурду,
әли белиндәјди, һөкмү дилиндә.
Азадлыг сөзүнү унутдурурду,
Чүлфәдә, Аразын лап сәһилиндә.
Һәмки о һәјкәлди, һәмки о башды.
Аллаһ өлмәмишдиг, әдичә дашы...

Мәним күнүмә дүш, ағрылыг салан,
Ешә мәләр гәлсин сәнки да анан.
Кәсин габағына јед кәшкичләр,
сувәллар-чәвәбләр сәлсин бәнтә.
Өз нчиндән чыхан рәнбәр нәчләр,
Сәнн танымасын, гәл јана-јана.

Өлүм бәлә олсун, көзүн чәрәндә,
сәрәтин һәрчә гојулсун бәлә.
Кечсин јәрә өмрүн нәчәчликдә,
гәзәнчин әзирдә пуч олсун бәлә.

Үрәјин дојунча сәвмәсин һәч,
табут ал,
ордудан оғул јерә.
Сән де Шәһид өкиб јас палтары бич—
торпаға дән сәпсин—тахыл јерә.

Салам, Азәрбајчан, гәрбинә гурбан.
Салам, Азәрбајчан, шәргинә гурбан.
Мәләлинә гурбан, дәрдинә гурбан.

СУРУЧУ

Ағајн Рәзә

Чүлфәјә чатмамыш сахла ај Рза,
бәло јејин сүрмә, даһа аз гәлиб.
Бу тәјдан бахым мән дәрдли Арәза,
о тәјдан бахмағдан көзүм саралыб.

Һәч бәлә олмадым мән јола-изә,
Нә вәхт дөвләтә бир дә ја гисмәт,
Кәлмәдә һәсрәтә мәдәм Тәбризә,
өдирәм ај Рза,
јенә да һәсрәт.

Машынын гырылыб јолдә гәләјды,
бир аз јонхијәјдим бу күн ај Рза.
Ел кәсиб јолуну нәмаз гылмадым,
нәмаз гылмајыбсан, өзүн ај Рза.

Јол өсир бәһәрдән үзү ләјиза,
сәрһәдә тәләсик апарма мәни.
Бир өлүм Тәбриздән тутуб ај Рза,
бир өлүм Мәрәндәдән...
гопарма мәни!

ГАРДАШ

Бир јердә «бәј» олдум, бир јердә
«аға»,
көрдүм Истамбулу, Тәбризи гардаш.
Өлтүк, мәзарымыз чөкәр торпаға,—
ағрылыг ағырмаз та бизи, гардаш.

Сәсимиз о дәрдән бу даға дүшмәз,
башдакы јеримиз ајаға дүшмәз.
Милләт бир олмаса бәло өпүшмәз,
Сиз бизи чағырын, биз сизи, гардаш.

Өлифбә ағрыды, Арәз ајырды,
Арәз үстә салдат, сәрбаз ајырды,
башымыза дөјән гәләз ајырды,
әртдыгча көрүшмәк һәвәси гардаш.

Гәрадаг гошады, Чүлфа гошады,
Астара гошады, тәфә гошады.
Ел ајры дүшүбдү, оба гошады,
гардаш дијарыды һәрәси, гардаш.

Тәбризи мән Кәнчәсәјә билмишәм,
Мәрәндә көрәндә Газах билмишәм.
Ени јахын јерләри узаг билмишәм,
бир ат мәнзилјимиш јол-изи, гардаш.

Дојунча бахырам, дојә билмирәм,
әлими әлимдән гојә билмирәм,
Нәдир бу дүнјада дүнја билмирәм,
Нәдир бу зүлүмү чәрәси, гардаш!

БӨЛМӘН

Азәдлыг ешгинә милләт дөјүшүр,
о һимнә дүјүрән бу сәсдә бәлкә
Әдәмә Пир олмаг мисалы дүшүр,
һәр сәсин көлдикчә Пәрсидә, Бәлкә

Гәтардан ајрылан дурна кимисән,
гәтардан галанлар, пәјдә галар.
Мән сәнсиз тез идим,
сән мәнсиз тәсәв
чәјләр гурјәнда тез әдә галар.

Бәлкә, күлләрә ачы гәлбимә,
һәсаб көрмәмишдик бу һәсаб кими.
Тарих Азәрбајчан оғулларымы,
тәрәзидә чәкир бир гәссаб кими.

Кетсин о кәслер ки, һәјкәл өчмәз,
онлар мәнә јәдды, сән мәнә мәтәл.
Бојум—дүшмәнинә дәр ачачам,
һәр кәс гојумдан әс—өјләнәрәм.

Һеч кәдән горхмурам дүнјада Бәлкә
бәло ајрылыгдан горхдуғум кими.
Дәјәм, гој узүнә бахым једдидән,
Бакыдан
Тәбризә бахдығым кими.

Пәрис, јанвар, 1990.

ТӘБРИЗ

Өскар Фәрдијә

Һәрдәсән, устәд Шәһриәр,
Тәбризә өвлиб Бәхтијар,—
өзүн пишәва чых баба,
чөзәр-кәјәзә чых баба.
Өскүлсүн өлләр-обалар,
нечә мин инсан Тәбризә.
Бакыды мәнмән Тәбризә.

Јатыб ојана билмирәм,
бахым һәјәнә билмирәм.
Кечдим Араздан ај баба,
јандым Араздан ај баба!
Әлә инана билмирәм,
мәнәмки гонаг Тәбризә,
гурбан ај аллаһ, Тәбризә.

Нә данышым, нә сөјләјим,
ган чөкир мәни, өјләјим.
Гуртар бу һәсрәтдән мәни,
ајырма милләтдән мәни.
Торпағы өпүм, өјләјим,
гој кәдим-көлкәм Тәбризә,
Мәним өзәлим Тәбризә.

Нә көзәлсән Тәбриз гызы,
көлдим көрдүм чәдранызы,
Бүлудда ајсан, ај инкар!
Хәл өссә, бүлуд дағылар,
Бәјат күнүнә тәмәрзы.
Дәјәм башынын Тәбризә,
өвин-өвинин Тәбризә.

Ајрылмадыг, ајырдылар,
ајырдылар, бүјүрдүлар.
Олдуг бир чан, ики бәдән,
Ај бир милләт, ики вәтән,
бизи сөзлә дојурдулар.
Сәлам, Кәнчәдән Тәбризә,
вәтәндән вәтән Тәбризә.

КЕЧДИМ АРАЗЫ

Кечдим Чүлфәдәки дәмир көрпүдән,
орда фарс дејәнләр, бурда рус дурур.
Гаршыда — инҹә белүмүш вәтәнләрә дә —
бир Араз, бир намус дурур.

Өлдү сачларымы Тәбриз күлүнә,
зәбт наразыдым, сусурду үзүм.
Көрәдә —
јеринә сәрһәд дөјүнү — тиканлы мәфтилләр чатмыдым үстә.

Узун габағады, көзүм дәлдәды,
көрпүнүн үстүндә бәрмәк ган олуб.
Алыб паспортуму сахлар, сөрәдә,
пешмман өлләр, пешмман олмуш.

Гој Мајаковски сәнлә кәлсин,
күбүтә јетирсин дедијі сөзү.
Совет паспортуна о фәхр өлсин,
шәндә нә һәвәс вар, даһа нә дөзүм.

«Јед нкин» нечә дә догмады бу јер,
бир түстү галхырды очаг јериндә.
Дағлар бир-бирнә сөјкәнә, шәр,
инсанлар ајрылыб бирн-бириндән.

Бәхтијар јанында фикирләм, мәнзәрә
јенә өсәбләм, јенә нарәзы.
Шәһриәрин јери бәлкәтмәк өгсүн
онун әдә илә кечдик Араздан.

Бу тәрәф Шурәвә, о тәрәф Ираг! —
бизим бахтымыза гәм јазды фәләк.
Јол кечдим — «Күлүстан» трактатында
шаирин «Күлүстан» әсәриндәк.

Тәбриз, октјабр 1990.